

Venäjän kielen opiskelu murroksessa

Venäjän kielen opiskelun suosio on aina kulkenut käsi kädessä Venäjällä tapahtuneiden poliittisten liikkeiden kanssa. Venäjän suurhyökkäys Ukrainaan 2022 on vähentänyt kiinnostusta opiskella venäjää merkittävästi. Kiinnostus opiskeluun lähti laskuun jo Venäjän kaappattua laittomasti Krimin niemimaan Ukrainalta kymmenen vuotta sitten, ja sen aloitettua suurhyökkäyksen Ukrainaan helmikuussa 2022 kielen opiskelun suosio on laskenut entistä enemmän. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston venäjän kielen hakijoiden lukumäärä puolittui ensin Krimin kaappauksen jälkeen, ja Ukrainan sodan alkamisen jälkeen se puolittui toisen kerran. Venäjän kielen opiskelu ja opetus kouluissa on yliopiston venäjän oppiaineille elintärkeää, koska koulussa venäjää opiskelleet usein jatkavat venäjän opintoja yliopistoissa.

Itä-Suomen yliopiston venäjän kielen oppiaine järjesti matinean etäyhteyksin kouluvenäjän opettajille 9.2.2024. Tapaamisen tarkoituksena oli selvittää venäjän kielen opetuksen ongelmia muuttuneessa maailmantilanteessa ja kertoa opettajille tukimahdollisuuksista ja tutkimustuloksista. Tapahtuman valmistelun mahdollisti Cultura-säätiön hallinnoiman Juhlarahaston apuraha. Matineaan osallistui noin parikymmentä venäjän kielen opettajaa ja opettajaopiskelijaa eri puolelta Suomea.

Matineaa valmistellessamme toteutimme syksyllä 2023 alkukyselyn opettajille, jonka tarkoituksena oli kartoittaa venäjän kielen opetukseen liittyviä vaikeuksia. Vastaukset (n=27) vahvistivat oletustamme, että Venäjän hyökkäyssota varjostaa oppilaiden intoa tarttua uuteen kieleen tai jatkaa jo käynnissä olevia opintoja. Yli puolet vastaajista kertoi, ettei venäjän kielen opiskelijoita ole tarpeeksi, jotta uuden kieliyhdyntämisen perustaminen tai opintojen jatkaminen olisi mahdollista. Vastauksista selvisi myös, että oppilaiden osaamisessa on suuria eroja: melkein puolet vastaajista myönsi, että opiskelijoiden vaihteleva taso tuottaa opettajalle vaikeuksia. Sopivan oppimateriaalin puute on myös hankaloittanut opintoja, kuten melkein puolet vastaajista kommentoi. Melko yleiseksi ongelmaksi nousi opiskelumotivaation puute, mikä johtaa toisinaan kurssin keskeyttämiseen. Opettajien kommenteista ilmenee epätoivo: ”Mistä löytää inspiraatiota ja motivaatiota mainostaa kieltä ja maata, johon olet täysin menettänyt uskosi?” Oppilaiden kielitaidon vaihteluun melkein puolet

vastaajista mainitsi saaneensa apua opetusryhmän eriyttämisestä. Myös tandem- ja kaksikielinen opetus ovat ratkaisuja helpottamaan sitä, että opiskelijat ovat hyvin eritasoisia kielitaidoltaan. Oppilaiden motivaation ylläpitoa tukevat muun muassa opintomatkat, vierailut, kielen yhdistäminen käytäntöön, kertaaminen ja pelit.

Matineassa oli neljä esitelmää. Cultura-säätiön toimintaa esitteli säätiön johtaja Sani Kontula-Webb. Cultura-säätiö edistää venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista suomalaisen yhteiskuntaan. Venäjän kielen opettajien näkökulmasta oli tärkeää kuulla Cultura-säätiön hallinnoimasta Juhlarahastosta, joka myöntää apurahoja venäjän kielen ja kulttuurin opiskeluun, opetukseen, tutkimukseen sekä kulttuurivierailuihin ja harrastustoimintaan. Venäjälle suuntautuvia opiskelumahdollisuuksia ja opintomatkia ei tällä hetkellä tehdä sodan vuoksi, mutta venäjän kieltä voi opiskella myös muissa maissa. Esimerkiksi yliopiston venäjän kielen pääaineopiskelijat käyvät kieliopinnoissa Latvian Daugavpilsissa. Tämä on hieno mahdollisuus päästä harjoittelemaan ja käyttämään venäjän kieltä käytännössä.

Itä-Suomen yliopiston venäjän kielen professori Larisa Leisiö avasi kahden pro gradu -tutkielman avulla venäjän kielen opetuksen nykytilannetta toisen asteen koulutuksessa. Useamman vuoden ajan Venäjältä tulleiden venäjää äidinkielenä puhuvien opiskelijoiden määrä on ollut kasvussa. Joskus venäjänkieliset opiskelijat ovat valinneet venäjän vieraaksi kieleksi ja tulleet opiskelemaan venäjää nollatasolta yhdessä venäjää osaamattomien suomalaisten opiskelijoiden kanssa. Tällaisiin tilanteisiin puretuuta Sanna Maksimainen pro gradu -tutkielmassaan ”Venäjän kielen opettajien kohtaamat haasteet kaksikielisten oppilaiden opetuksessa” (Itä-Suomen yliopisto 2020). Vastaajina hänen kyselyssään olivat venäjän kielen opettajat ympäri Suomea. Vastauksista kävi ilmi, että opetusryhmässä suurin osa opiskelijoista saattaa puhua äidinkielenään venäjää ja joukossa on vain muutama opiskelija, joiden äidinkieli on suomi. Venäjää puhuvien motivaatio opiskella kieltä alusta alkaen on luonnollisesti heikko. Opetuksen eriyttäminen auttaa jonkin verran, mutta opettaja joutuu itse kehittämään oppimateriaalit ja tehtävät venäjää äidinkielenä ja toisena kotikielenä puhuville. Opettajien mielestä lukion venäjän oppikirjoissa voisi olla enemmän

tehtäviä kotikieliselille ja valmiita tehtäviä voisi olla erityisesti digimuodossa. Toisaalta opettajat myönsivät, että nämä oppilaat ovat hyvin eritasoisia ja venäjää puhuvien oppilaiden taso vaihtelee joka vuosi.

Opettajat näkevät myös hyviä puolia venäjänkielisten osallistumisessa opetusryhmään: nämä tuovat tunnille autenttisia kulttuurijälkiä kuten valokuvia, he voivat olla mallina lausumisessa, sekaryhmät synnyttävät joskus mielenkiintoisia keskusteluita ja ryhmän erilaisuus voi motivoida suomalaisia opiskelussa.

Iris Lipastin pro gradu -tutkielma ”Venäjän kielen oppimismotivaatio ja kieliminä yläkouluissa” (Itä-Suomen yliopisto 2022) käsittelee suomalaisten venäjän opiskelijoiden motivaatiota. Aineisto kerättiin 36 suomenkielisiltä 7.–9.-luokkalaistilasta kahdesta eri koulusta vuoden 2022 helmikuussa ennen Venäjän aloittamaa sotaa. Kävi ilmi, että vanhemmilla on tärkeä vaikutus kielivalintaan ja lähipiirin tuella suuri vaikutus opiskelumotivaation ylläpitämiseen. Muita venäjän opinnoissa kantavia tekijöitä ovat itse venäjän kieli, jota useat oppilaat luonnehtivat *mielenkiintoiseksi, mukavaksi, kivaksi, erilaiseksi, omanlaiseksi*, maantuntemukseen ja kulttuuriin liittyvät tiedot sekä dialogia ja muuta luontevaa kielenkäyttöä jäljittelevät tehtävät. Opiskelijoiden motivaatiota ylläpitävät myös kosketus autenttiseen kulttuuriin kuten mediaan, tutustuminen aidoissa arkitilanteissa käytettäviin fraaseihin ja ilmaisuihin sekä kielitaidon näyttämisen ja käytön mahdollisuus, esimerkiksi muille opettamisen kautta. Sen sijaan pelkkien sanojen harjoittelu tylsistää opiskelua ja syö motivaatiota.

Itä-Suomen yliopiston venäjän kielen yliopisto-opettaja FT Tatjana Rynkänen kertoi haasteista, joihin Venäjältä muuttanut opiskelija törmää suomalaisessa koulussa ja yliopistossa. Ne johtuvat opetus-kulttuurin eroista Suomessa ja Venäjällä. Venäjällä pedagoginen kulttuuri on opettajavetoinen ja oppilaat odottavat opettajalta tarkkoja ohjeita. Opettajaa teititellään ja kutsutaan nimellä ja isännimellä. Venäjältä muuttaneet ja suomalaisen kouluun vaihtaneet venäläiset kokevat suomalaisen koulun vapaammaksi. Jotkut ovat tähän tyytyväisiä, toiset taas hämillään. Venäläiset opiskelijat odottavat usein tarkkoja ohjeita tehtävien tekoon eivätkä uskalla itse olla aloitteellisia, mikä vaikeuttaa heidän toimintaansa luokassa ja opiskelukaverien parissa.

Marylandin yliopiston kielitieteiden professori Maria Polinsky (Yhdysvallat) kertoi venäjää kotikielenä puhuvien venäjän taidosta verraten heitä toisaalta venäjänkielisiin ja toisaalta venäjää vieraana kielenä puhuviin USA:ssa.

Venäjää kotikielenä puhuva (*heritage speaker*)¹ on lähtenyt pois Venäjältä viimeistään viiden vuoden iässä tai syntynyt Venäjän ulkopuolella ja oppinut venäjää perhepiirissä, mutta puhuu parhaiten uuden asuinmaansa pääkieltä. Tyypillinen kotikielinen puhuja ymmärtää ja puhuu venäjää hyvin mutta kirjoittaa venäjän sanoja latinalaisin kirjaimin kuulonvaraisesti. Kotikielinen osaa intuitiivisesti ilmaista venäjäksi minkä tahansa asian ja keksii luovasti sanoja ja ilmaisuja, jotka ovat ymmärrettäviä, vaikkei niitä löydy venäjän kielen sanakirjoista. Kotikielenä venäjää puhuva on vahvimmillaan kuullun ymmärtämisessä. Tässä hän lähenee venäjänkielistä puhujaa. Heikoimmillaan hän on kirjoitustaidossa. Kaiken kaikkiaan Polinskin esitelmä tarjosi loistavan tilaisuuden tutustua kansainväliseen kokeelliseen tutkimukseen kotikielisiin puhujiin.

Matinea oli hieno mahdollisuus selvittää tämänhetkistä tilannetta venäjän opetuksessa ja tavata venäjän opettajia etäyhteyksin. Itä-Suomen yliopiston Joensuun kampus ja Humanistinen osasto tarjosivat matinealle tilat. Nykyaikana tarvitaan yhteistyötä ja uusia ideoita opetuksen jatkumiseen. Säännölliset seminaarit voisivat olla vaihtoehto, jossa opettajat keskustelevat ajankohtaisista asioista tai jakavat opetukseen liittyviä huolia. Venäjän kielen opiskelun jatkuminen kouluissa on hyvin tärkeää jo Suomen maantieteellisen sijainnin ja tulevaisuudessa tapahtuvan vuorovaikutuksen vuoksi. Venäjän kielen ja kulttuurin osajia tullaan tarvitsemaan tulevaisuudessakin erilaisissa asiantuntijatehtävissä, ja heidän avulla pystymme seuraamaan ja ymmärtämään itänaapuriamme.

Larisa Leisiö, Itä-Suomen yliopiston venäjän kielen professori
Maiju Okkonen, projektiavustaja

Itä-Suomen yliopisto, Juhlarahasto

Viite

1 Johanna Viimaranta tarkastelee *Idäntutkimuksen* edellisessä numerossa (4/2023) julkaistussa artikkelissaan venäjän kielen opetusta venäjää äidinkielenään puhuvien näkökulmasta ja käyttää termistä *heritage speaker* suomennosta *perintöpuhujaksi*.